

Zakelijke diensten voor en door de industrie

07

Gusta van Gessel-Dabekaussen

Publicatiedatum CBS-website: 10 december 2007

Verklaring der tekens

.	= gegevens ontbreken
*	= voorlopig cijfer
x	= geheim
—	= nihil
—	= (indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	= het getal is minder dan de helft van de gekozen eenheid
niets (blank)	= een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2006–2007	= 2006 tot en met 2007
2006/2007	= het gemiddelde over de jaren 2006 tot en met 2007
2006/'07	= oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz. beginnend in 2006 en eindigend in 2007
2004/'05–2006/'07	= boekjaar enz., 2004/'05 tot en met 2006/'07

In geval van afronding kan het voorkomen, dat de som van de aantallen afwijkt van het totaal.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Prinses Beatrixlaan 428
2273 XZ Voorburg

Prepress

Centraal Bureau voor de Statistiek - Facilitair bedrijf

Inlichtingen

Tel.: (088) 570 70 70
Fax: (070) 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

E-mail: verkoop@cbs.nl
Fax: (045) 570 62 68

Internet

www.cbs.nl

1. Inleiding

In dit artikel wordt aan de hand van drie ontwikkelingen onderzocht hoe de industrie en de sector zakelijke diensten met elkaar verweven zijn en of deze verwevenheid in de loop der jaren is gegroeid.

Neem een willekeurig bedrijf uit de industriële sector. De kans is groot dat dit bedrijf anno 2007 meer te maken heeft met bedrijven uit de sector zakelijke dienstverlening dan een aantal decennia geleden. Zo zullen door de toegenomen automatisering ICT-diensten van groot belang zijn voor het bedrijf. Ingewikkelde regelgeving vraagt om inzet van specialisten op het gebied van accountancy en economisch advies. Innovatie-activiteiten leiden misschien tot opdrachten aan onderzoeksinstellingen. Kortom, het bedrijf zal meer dan in het verleden diensten inkopen bij bedrijven in de dienstensector. Daarnaast bestaat de output van het bedrijf niet uit louter industriële producten, maar ook uit diensten. De grens tussen industrie en dienstensector vervaagt door deze ontwikkelingen en de onderlinge relaties nemen toe. Dit verschijnsel wordt aangeduid met de term verwevenheid¹⁾.

2. Definities en afbakening van het onderzoek

Dit artikel beperkt zich tot de verwevenheid tussen industrie en zakelijke diensten.

Daarbij gaat het om twee sectoren uit de economie:

- De industrie. Hiertoe worden alle bedrijven gerekend die als hoofdactiviteit producten vervaardigen. In de Standaard Bedrijfsindeling (SBI) betreft het de SBI's 15 tot en met 37.
- De zakelijke dienstverlening. Hiertoe behoren de bedrijven met de hoofdactiviteit in de computerbranche, onderzoeksinstellingen, juridische en economische dienstverlening, architecten- en ingenieursbureaus, reclamebureaus, uitzendbureaus en overige zakelijke dienstverlening. Dat zijn de SBI's 72 tot en met 74.

Buiten beschouwing blijven andere sectoren die diensten verlenen zoals de financiële dienstverlening, transport en handel.

Daarnaast gaat het ook over vraag en aanbod van zakelijke diensten. Tot de zakelijke diensten worden gerekend:

- Computerservice;
- Industriële reiniging;
- Ingenieurs- en architectendiensten;
- Juridische, accountants- en economische diensten;
- Licenties en royalty's;
- Reclame;
- Uitzendpersoneel;
- Research;
- Overige zakelijke diensten.

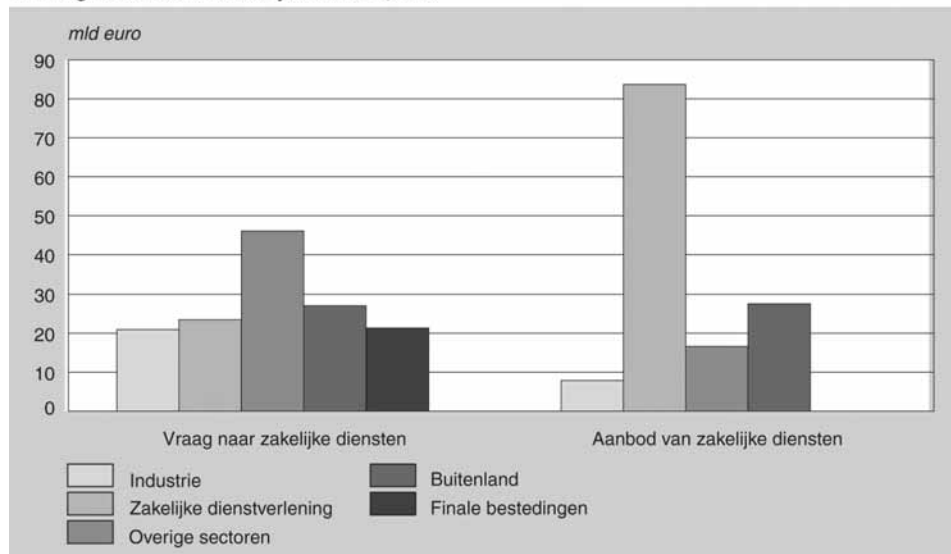
Buiten beschouwing blijven andere diensten, zoals reparatie, service en onderhoud en diensten die te maken hebben met het bewerken van producten, zoals verpakken.

Wie kopen zakelijke diensten in? Dat zijn bedrijven in Nederland, die zakelijke diensten nodig hebben om hun productie te kunnen realiseren (het zogenaamde intermediaire gebruik), bedrijven in het buitenland (de uitvoer) en de overheid en particuliere huishoudens (finale besteding). De grootste vraag naar zakelijke diensten ontstaat door het intermediaire verbruik.

¹⁾ De term verwevenheid wordt vooral gebruikt door het Ministerie van Economische Zaken, o.a. in de Industriebrief 2004.

Wie bieden zakelijke diensten aan? Het aanbod van zakelijke diensten bestaat uit de zakelijke diensten die op de markt komen door binnenlandse productie en door invoer. De grootste aanbieder van zakelijke diensten is de sector zakelijke dienstverlening.

1. Vraag en aanbod van zakelijke diensten, 2004

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

3. De relatie tussen industrie en zakelijke diensten nader bekeken

Het algemene beeld uit de Nederlandse economie is dat de dienstensector in de afgelopen decennia sterk is gegroeid en dat daardoor het aandeel van de industrie in de economie is gedaald. Het volume van de industriële productie is tussen 1987 en 2006 met ruim 50 procent toegenomen. Dat is veel minder dan in de sector zakelijke dienstverlening, waar de groei in die periode 150 procent bedroeg. Hetzelfde geldt voor de ontwikkeling van de toegevoegde waarde. Ook is de groei van het aantal bedrijven in de sector zakelijke dienstverlening veel sterker geweest dan in de industrie. De werkgelegenheid in de industrie is afgenomen, terwijl die in de sector zakelijke dienstverlening in dezelfde periode ongeveer is verdubbeld (tabel 1).

Tabel 1
Verschillen in ontwikkeling tussen industrie en de sector zakelijke dienstverlening

	Industrie		Zakelijke dienstverlening	
	1987	2006	1987	2006
Werkgelegenheid (werkzame personen in 1 000 arbeidsjaren)	1 030 ¹⁾	840 ²⁾	556 ¹⁾	977 ²⁾
Aantal bedrijven	38 920	46 605	38 730	141 105
Productie (mln euro, prijsniveau 1987)	122 253	188 385	25 538	63 192
Toegevoegde waarde (mln euro, prijsniveau 1987)	35 778	54 093	13 554	35 227

¹⁾ Gegevens van 1990.

²⁾ Gegevens van 2005.

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

Eenzelfde tendens is zichtbaar bij een vergelijking van zakelijke diensten met industriële producten. In lopende prijzen (niet gecorrigeerd voor inflatie) waren vraag en aanbod van zakelijke diensten in 2006 bijna drie keer zo groot als in 1990. Ter vergelijking: vraag en aanbod van industriële producten zijn in die periode bijna verdubbeld.

Een algemene conclusie uit het bovenstaande is dat de output van diensten veel sterker is gestegen dan de industriële output.

In de volgende paragrafen zal blijken dat de ontwikkeling van de industrie en de sector zakelijke diensten niet los van elkaar gezien kunnen worden. De groei van de sector zakelijke dienstverlening is mede te danken aan de industrie. De volgende drie ontwikkelingen komen aan bod:

1. Aan de ene kant is er de ontwikkeling dat de industrie zich concentreert op de core-business en zakelijke diensten inkoopt van bedrijven in de dienstverlenende sector. Uit de input-outputtabellen van de Nationale rekeningen²⁾ blijkt dat in 2006 de sector zakelijke dienstverlening voor 13 miljard euro heeft geleverd aan de industrie, dat is 13 procent van de totale productie van de sector zakelijke dienstverlening. Paragraaf 4 gaat over deze ontwikkeling.
2. Aan de andere kant is er de ontwikkeling dat het aandeel van diensten in de productie van de industrie groeit. Een bedrijf produceert een industrieel product, maar daarnaast ook zakelijke diensten³⁾. Vanwege een toename van de dienstverlening door de industrie, is er een toename van dienstverlenende beroepen in de industrie zichtbaar. Paragraaf 5 gaat hierover.
3. De verwevenheid tussen industrie en zakelijke diensten heeft ook gevolgen voor het aantal mensen dat werkt in deze branches. Doordat de industrie meer zakelijke diensten inkoopt, zijn er in de sector zakelijke dienstverlening meer mensen aan het werk ten behoeve van de industrie. In paragraaf 6 is deze verschuiving van werkgelegenheid gekwantificeerd.

In de paragrafen 4, 5 en 6 komt de industrie in zijn geheel aan bod. De ontwikkelingen zijn echter niet in alle industriebranches gelijk. In de laatste paragraaf wordt een uitsplitsing naar gemaakt naar enerzijds machine- en systeemindustrie en anderzijds basis- en productindustrie.

4. Industrie koopt zakelijke diensten in

In de jaren negentig is de industrie steeds meer zakelijke diensten gaan inkopen ten opzichte van het totale verbruik⁴⁾. Het totale verbruik bestaat uit alle producten en diensten die het bedrijf inzet ten behoeve van de productie. Daaronder vallen grondstoffen en halffabrikaten, maar ook bij voorbeeld energie, transport, financiële diensten en zoals reeds genoemd de zakelijke diensten. In 1987 bestond 8 procent van alles wat de industrie inkocht uit zakelijke diensten, in 2001 is dat gegroeid tot bijna 14 procent (figuur 2). Daarna loopt het percentage door de teruglopende conjunctuur weer iets terug tot 12 procent in 2006. In dat jaar geeft de industrie een bedrag van 23 miljard uit aan het inkopen van zakelijke diensten. Een kwart van dat bedrag gaat naar economische, juridische en accountantsdiensten. Zakelijke diensten, waaraan de industrie steeds meer is gaan uitgeven zijn: juridische en economische dienstverlening, computerservice, uitzendwerk en overige zakelijke dienstverlening (figuur 3).

Deze groei kan verschillende oorzaken hebben⁵⁾. Allereerst zijn er de stormachtige ontwikkelingen op het gebied van informatietechnologie, die de sterke groei van de uitgaven aan computerservices verklaren. Vervolgens is er de druk van wet- en regelgeving, zowel op nationaal als internationaal niveau, die ondernemers steeds meer ervaren. Ze moeten kosten maken om aan de informatieverplichtingen van de overheid

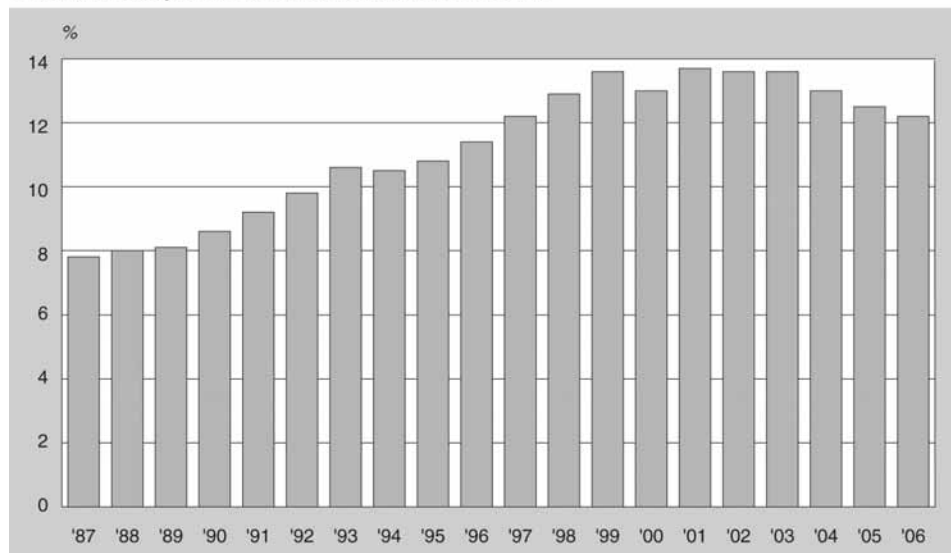
²⁾ De input-outputtabellen geven de relaties weer tussen producenten en afnemers. Op een regel van deze tabel staat de productie van een bedrijfsklasse, verdeeld naar afzetcategorieën: intermediair verbruik en finale bestedingen. In een kolom van het intermediair gebruik staat van welke bedrijfsklassen (dan wel invoer) de door de bedrijfsklasse gebruikte producten afkomstig zijn. Hieruit kan men afleiden welke bedrijfsklasse veel met elkaar te maken hebben.

³⁾ Zie Artikel: Productivity growth in service industries: an assessment of recent patterns and the role of measurement (STI Working paper 2003/7); Anita Wölfl, Economic Analysis and Statistics Division, OECD.

⁴⁾ Deze gegevens zijn afkomstig uit de gebruiktabellen van de Nationale rekeningen. Het gebruik van goederen en diensten wordt onderscheiden in het gebruik door bedrijven (intermediaire leveringen), export en finale bestedingen. In dit artikel is uit de gebruiktabellen afgeleid hoeveel zakelijke diensten door de industrie worden ingekocht. In 2006 was dat voor 23 miljard euro. Voor 13 miljard is volgens de input-outputtabellen geleverd door de sector zakelijke dienstverlening in Nederland. De overige 10 miljard zijn afkomstig uit invoer van zakelijke diensten uit het buitenland en uit leveringen door andere (industriële) bedrijven.

⁵⁾ Zie Industriebrief van het Ministerie van Economische Zaken, oktober 2004.

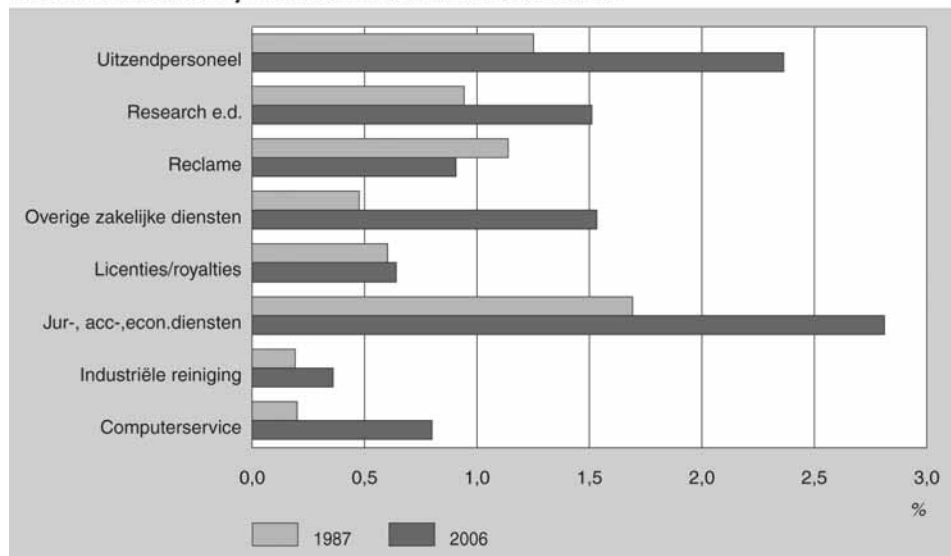
2. Aandeel zakelijke diensten in het totale verbruik industrie

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

te voldoen. Dit is een verklaring voor de groei van de economische en juridische adviesbureaus en de accountantsdiensten. De diensten van uitzendbureaus bieden ondernemers de mogelijkheid om hun personeelsbestand snel aan te passen aan de veranderende marktomstandigheden. Door gebruik te maken van personeel via uitzendbureaus kan een ondernemer de flexibiliteit in zijn personeelsbestand verhogen⁶⁾.

3. Aandeel diverse zakelijke diensten in het totale verbruik industrie

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

5. Industrie produceert zakelijke diensten

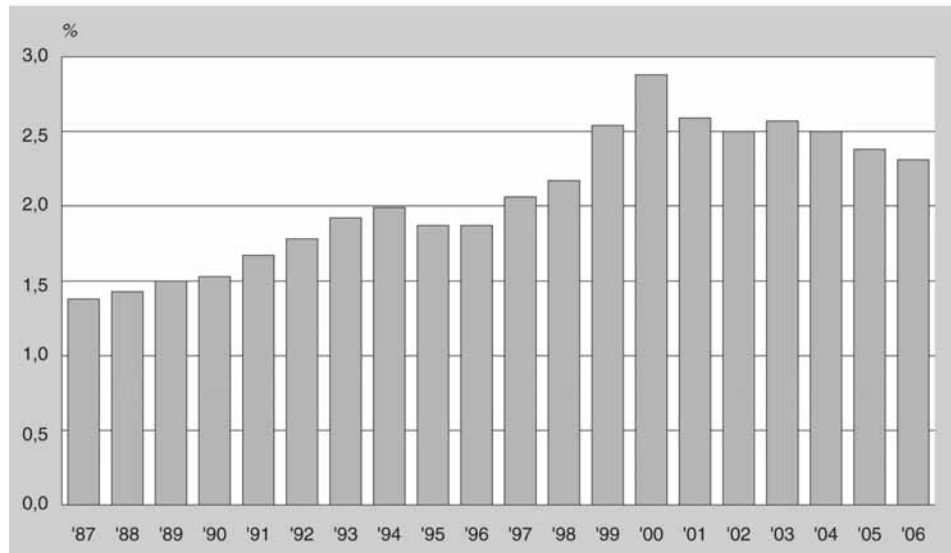
Het overgrote deel van de zakelijke diensten wordt door bedrijven in de sector zakelijke dienstverlening geproduceerd. Maar ook in de industrie worden zakelijke diensten geproduceerd⁷⁾.

⁶⁾ Men zou misschien verwachten dat de kosten van uitzendpersoneel tot de arbeidskosten behoren. Het CBS rekent echter – zoals internationaal gebruikelijk – het inhuren van uitzendkrachten tot de inkoop van zakelijke diensten.

⁷⁾ Deze gegevens zijn afkomstig uit de aanbodtabellen van de Nationale rekeningen. Het aanbod van goederen en diensten is afkomstig van binnenlandse productie en van invoer. Uit deze tabel is af te leiden waar de zake-

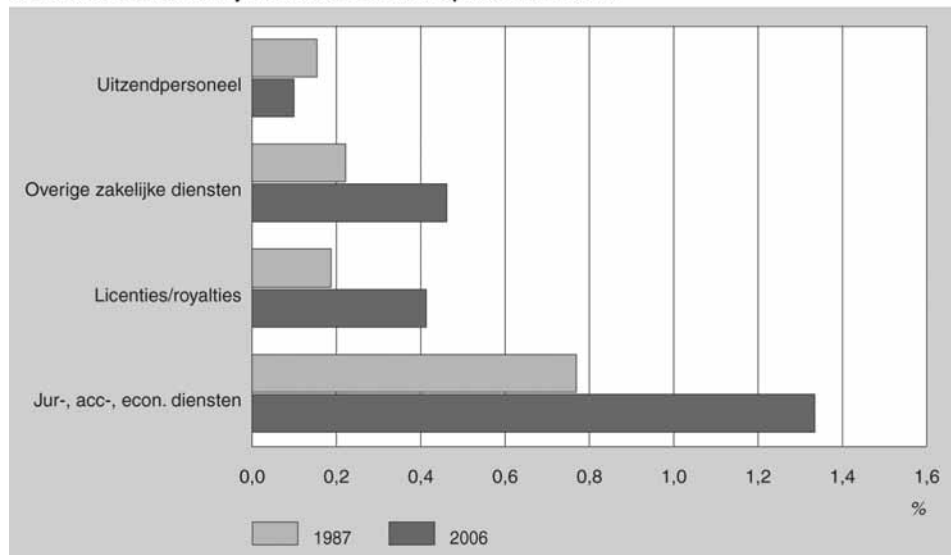
Het aandeel zakelijke diensten in de totale productie van de industrie liep in de jaren negentig gestaag op. Na 2000 nam het aandeel weer iets af. Het gaat echter slechts om een klein deel van de totale productie van de industrie, in 2006 om 2,6 procent (figuur 4). De belangrijkste zakelijke diensten die de industrie produceert zijn de economische, juridische en accountantsdiensten (figuur 5). Hieronder vallen voornamelijk diensten die top- en hulporgaan diensten leveren aan bijvoorbeeld dochterondernemingen. Te denken valt aan geleverde diensten m.b.t. reorganiseren, herstructureren, beheer, beleid etc.

4. Aandeel zakelijke diensten in de totale productie industrie

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

5. Aandeel diverse zakelijke diensten in de totale productie industrie

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

Het karakter van de banen in de industrie is in de afgelopen ook enigszins veranderd. Er zijn in 2006 meer witteboordenbanen dan tien jaar eerder. Hiertoe worden gerekend administratieve, commerciële, economische, maatschappelijke en juridisch bestuurlijke beroepen. Het aandeel van de witteboordenberoepen in de industrie is in de periode 1996–2006 opgelopen van 24 naar 28 procent.

6. Industrie stimuleert werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening

De werkgelegenheid in de industrie is in de periode 1990–2005 gedaald met 190 duizend banen. Dat is een afname van ongeveer 18 procent. De arbeidsproductiviteit per gewerkt uur is in die periode echter met bijna 40 procent toegenomen. Dat betekent dat de industrie in 2005 met minder personeel meer produceert dan 15 jaar geleden.

In de sector zakelijke dienstverlening heeft een heel andere ontwikkeling plaatsgevonden. Het aantal bedrijven is daar sterk toegenomen en de werkgelegenheid is meer dan verdubbeld. De arbeidsproductiviteit per gewerkt uur is echter nauwelijks gegroeid. De groei van de productie komt in deze sector vooral neer op de groei van het aantal personen dat zakelijke diensten produceert.

In 2005 waren er meer mensen werkzaam in de zakelijke dienstverlening dan in de industrie. Deze ontwikkeling lijkt op het eerste gezicht een autonome groei van de werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening en een afname van de werkgelegenheid in de industrie, die daar los van staat.

Maar bij nader inzien blijkt de afname van de werkgelegenheid in de industrie voor 20 procent gecompenseerd te worden door de groei van de werkgelegenheid in de dienstensector. Deze schatting is als volgt tot stand gekomen (tabel 2). Uit de input-outputtabellen van Nationale rekeningen is berekend dat in 1990 14,1 procent van de productie in de sector zakelijke dienstverlening bestemd is voor de industrie. Vervolgens is de aanname gedaan dat ook 14,1 procent van de werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening ten dienste staat van de industrie. Dat waren in 1990 ongeveer 78 duizend voltijdbanen.

In 2005 is procentueel gezien minder van de productie van de sector zakelijke dienstverlening bestemd voor de industrie. Dat duidt op een autonome groei van de sector zakelijke dienstverlening. Maar het aantal banen in die sector dat ten dienste staat van de industrie is toegenomen tot 116 duizend. Dat zijn er 38 duizend meer dan in 1990. Hieruit kan geconcludeerd worden dat in de periode 1990–2005 de afname van 190 duizend banen in de industrie gecompenseerd is door een toename met 38 duizend banen in de sector zakelijke dienstverlening ten behoeve van de industrie. Dat is 20 procent van de afname van de werkgelegenheid in de industrie.

Tabel 2
Werkgelegenheid in de sector zakelijke dienstverlening door vraag uit de industrie

	1990	2005	Vershil
Werkgelegenheid industrie (in arbeidsjaren)	1 030 000	840 000	–190 000
Werkgelegenheid zakelijke dienstverlening (in arbeidsjaren)	556 000	977 000	421 000
Deel van de productie van de zakelijke dienstverlening dat bestemd is voor de industrie	14,1%	11,9%	
Deel van de werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening ten behoeve van de industrie ¹⁾	78 000	116 000	38 000

¹⁾ Schatting.

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

7. Industrie naar sectoren

Tot nu toe is de totale industrie vergeleken met de sector zakelijke dienstverlening. Binnen de industrie komen echter heel verschillende typen bedrijvigheid voor. Om een idee te krijgen hoe de verwevenheid tussen branches in de industrie kan verschillen, worden hieronder twee hoofdgroepen nader belicht⁸⁾. De eerste groep is de basis- en

⁸⁾ Deze hoofdgroepen worden ook onderscheiden in de Industriebrief van het Ministerie van Economische Zaken. De samenvoeging van de SBI's tot de twee onderscheiden groepen is een bewerking van het CBS en is als volgt gekozen:

basis- en productindustrie: textiel, confectie, lederwaren en schoeisel, hout, kurk, riet en vlechtwerk, pulp, papieren karton, papier- en kartonwaren, uitgeverijen en drukkerijen, reproductie van opgenomen media, aardolieverwerking, splijt- en kweekstoffen, cokes, chemie basis, chemie anorganisch, petrochemie, kunstmest, basis- anorganische en petrochemie, rubber en kunststof, bouwmaterialen, basismetale, metaalproducten, huishoudelijke apparaten, overige elektrische machines en apparaten, meubels en matrassen, overige goederen, voorbereiding tot recycling;

machine- en systeemindustrie: machines en apparaten, kantoormachines en computers, audio-, video- en telecommunicatieapparatuur, auto-industrie, scheepbouw, spoorwagematerieel, vlieg- en ruimtevaartuigen, overige transportmiddelen.

De beide groepen tellen niet op tot industrie totaal. Niet meegenomen zijn de voedings- en levensmiddelen-industrie.

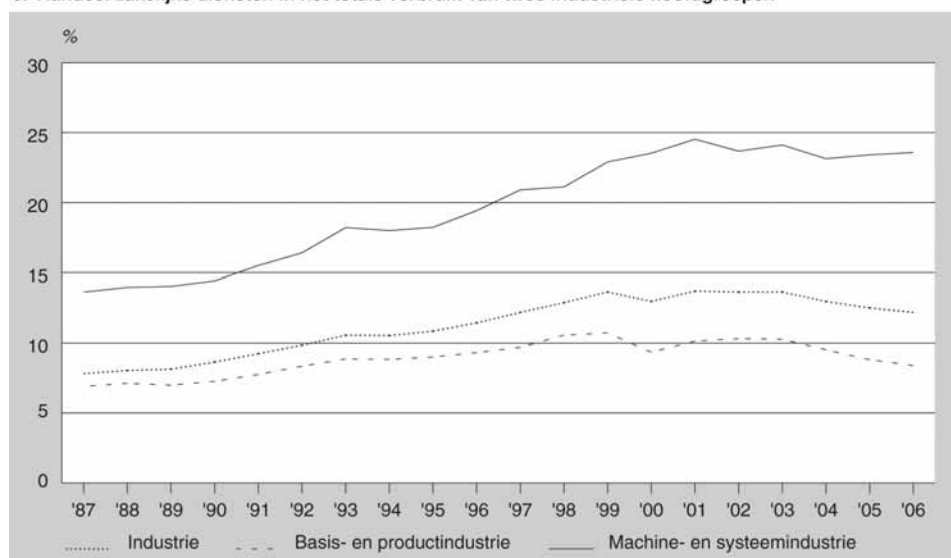
productindustrie. Dat zijn bedrijven die grondstoffen, basiscomponenten en eenvoudige consumentenproducten vervaardigen. Het zijn vaak kapitaalintensieve bedrijven in grote industriële complexen. Ze zijn concurrerend door een hoge automatiseringsgraad.

De tweede groep is de machine- en systeemindustrie. Die produceert voornamelijk kapitaalgoederen, zoals productie-, logistieke, medische en kantoorssystemen en (vracht)auto's, schepen enz. Technologie speelt in deze groep een sleutelrol. Er worden complexe machines en apparaten samengesteld uit zeer verschillende componenten. Deze ondernemingen leveren een hoge bijdrage aan de groei van andere sectoren. Op basis van deze beschrijving mogen we verwachten dat de verwevenheid met de zakelijke dienstverlening voor de tweede groep hoger is dan voor de eerste.

Inkoop van zakelijke diensten

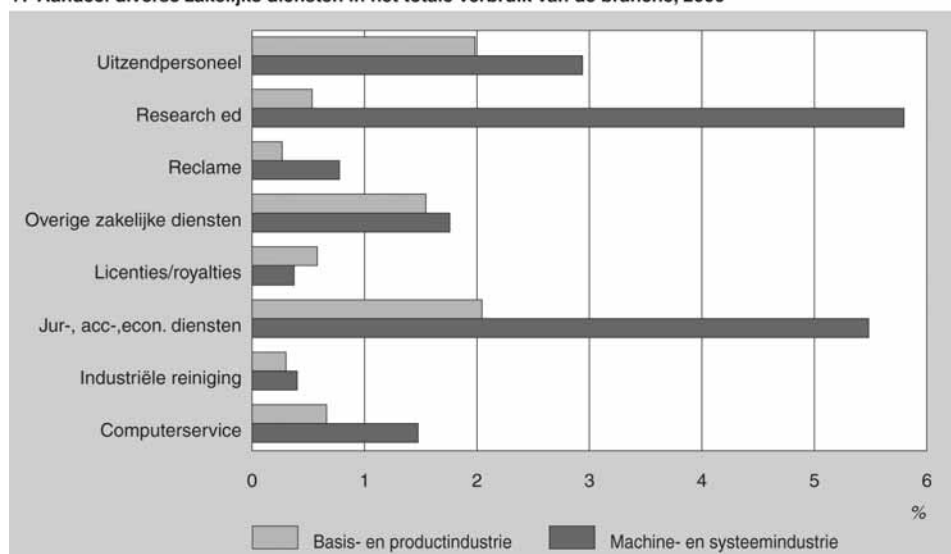
De inkoop van zakelijke diensten door de industrie ligt in de machine- en systeemindustrie op een hoger niveau dan in de basis- en productindustrie (figuur 6). Bovendien is de groei in de jaren negentig ook sterker geweest. Bij uitsplitsing van de zakelijke diensten

6. Aandeel zakelijke diensten in het totale verbruik van twee industriële hoofdgroepen

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

7. Aandeel diverse zakelijke diensten in het totale verbruik van de branche, 2006

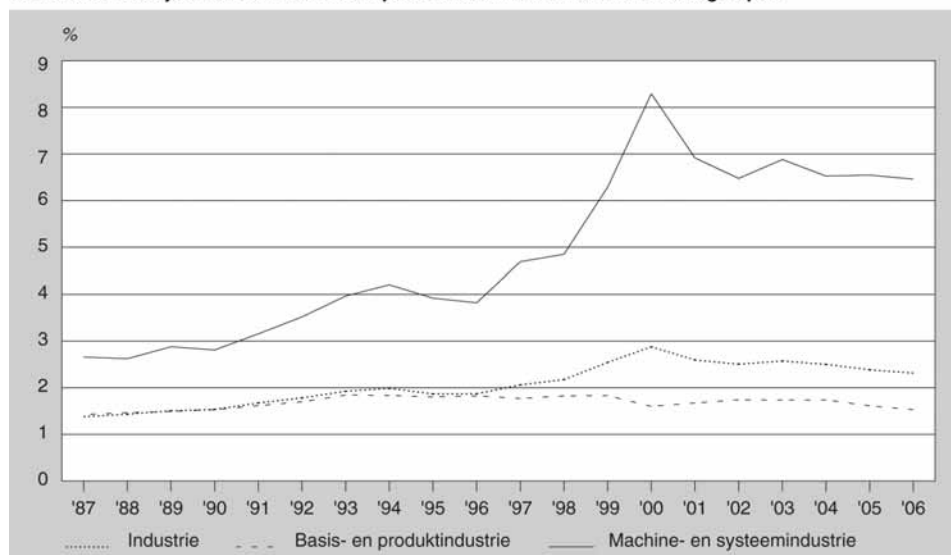
Bron: CBS, Nationale rekeningen.

springen allereerst de uitgaven aan research in het oog (figuur 7). Aan research wordt in de machine- en systeemindustrie vele malen meer besteed dan in de basis- en productindustrie. Dat ligt voor de hand gezien de belangrijke rol die technologie en technologische ontwikkelingen spelen in deze industrie. Maar ook aan juridische, economische en accountantsdiensten wordt relatief meer uitgegeven in de systeem- en procesindustrie.

Productie van zakelijke diensten

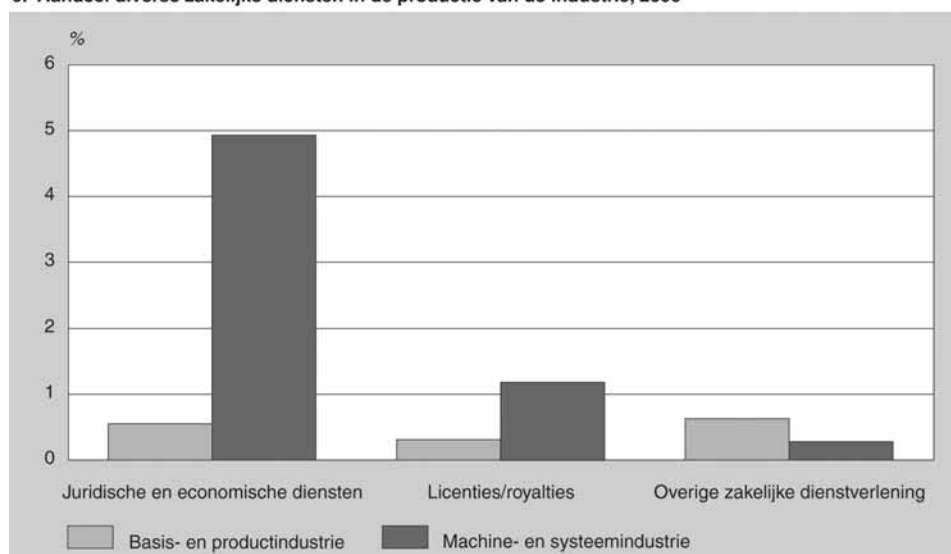
De grotere verwevenheid tussen machine- en systeemindustrie en zakelijke dienstverlening is ook te zien aan de productie van zakelijke diensten in die industriegroep (figuren 8 en 9). Er zijn inkomsten van licenties en royalty's, wat een gevolg is van het vele onderzoek dat wordt gedaan in deze sector en dat wordt gepatenteerd. Maar vooral worden economische en juridische diensten verleend. Hieronder vallen voornamelijk diensten die top- en hulporgaan diensten leveren aan bijvoorbeeld dochterondernemingen. Te denken valt aan geleverde diensten m.b.t. reorganiseren, herstructureren, beheer, beleid etc.

8. Aandeel zakelijke diensten in de totale productie van twee industriële hoofdgroepen

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

9. Aandeel diverse zakelijke diensten in de productie van de industrie, 2006

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

Werkgelegenheid in de dienstensector

De werkgelegenheid in de machine- en systeemindustrie is in de periode 1990–2005 afgenomen met 50 duizend banen (tabel 3). In 1990 was 3,1 procent van de productie in de zakelijke dienstverlening bestemd voor deze industriebranche. Analooq aan de gekozen werkwijze voor de totale industrie wordt ook hier de aanname gedaan dat dan 3,1 procent van de werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening ten dienste staat van de machine- en systeemindustrie. Dat komt neer op 17 200 banen. In 2005 bestaan volgens dezelfde rekenmethode in de sector zakelijke dienstverlening 29 300 banen door de vraag vanuit die industriebranche. Dat zijn er ruim 12 duizend meer dan in 1990. Van de afname van de werkgelegenheid in de machine- en systeemindustrie is dus een kwart gecompenseerd door toename van de werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening.

Voor de basis- en productindustrie is eenzelfde berekening gemaakt. Daar bedraagt in de periode 1990–2005 de afname van de werkgelegenheid 76 duizend banen. Van deze afname worden er 13 500 gecompenseerd in de sector zakelijke dienstverlening, omdat er in die sector in die periode meer banen zijn ontstaan door vraag vanuit de basis- en productindustrie. Dat is 18 procent van de afname in de industriebranche.

Tabel 3.
Werkgelegenheid in de sector zakelijke dienstverlening door vraag uit de industriebranches

	1990	2005	Vershil
Machine en systeemindustrie			
Werkgelegenheid machine- en systeemindustrie (in arbeidsjaren)	238 000	188 000	–50 000
Werkgelegenheid zakelijke dienstverlening (in arbeidsjaren)	556 000	977 000	421 000
Deel van de productie van de zakelijke dienstverlening dat bestemd is voor de machine- en systeemindustrie	3,1%	3,0%	
Werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening ten behoeve van de machine- en systeemindustrie ¹⁾	17 200	29 300	12 110
Basis- en productindustrie			
Werkgelegenheid basis- en productindustrie (in arbeidsjaren)	493 000	417 000	–76 000
Werkgelegenheid zakelijke dienstverlening (in arbeidsjaren)	556 000	977 000	421 000
Deel van de productie van de zakelijke dienstverlening dat bestemd is voor de basis- en productindustrie	5,3%	4,4%	
Werkgelegenheid in de zakelijke dienstverlening ten behoeve van de basis- en productindustrie ¹⁾	29 500	43 000	13 500

¹⁾ Schatting

Bron: CBS, Nationale rekeningen.

8. Conclusies

- Industriële bedrijven zijn afhankelijker geworden van bedrijven in de zakelijke dienstverlening. Anno 2007 kan de Nederlandse industrie niet meer functioneren zonder gespecialiseerde diensten in te huren: Juridische diensten, accountancy, maar ook uitzendwerk, reclamedienslen en research.
- De industrie is een klant van de bedrijven in de zakelijke dienstverlening, die goed is voor ongeveer 12 procent van de omzet in de zakelijke dienstverlening.
- De verwevenheid tussen industrie en zakelijke dienstverlening is toegenomen in de jaren negentig. Na 2000 is aan deze ontwikkeling een eind gekomen.
- De afname van de werkgelegenheid in de industrie blijkt voor een vijfde niet meer dan een verschuiving van werk naar bedrijven in de dienstensector. Deze diensten worden nog steeds verricht op kosten van de industrie.
- Vooral in de machine- en systeemindustrie is de verwevenheid met de zakelijke dienstverlening groot: bijna een kwart van de totale inkopen van deze bedrijven bestaat uit zakelijke diensten.